

“Adli Yargıda Bireysel Başvuru Kararları ve İhlalin Sonuçlarının Ortadan Kaldırılması”

Konulu Bölge Toplantısı (Gaziantep, 28 Mart 2022)

Değerli Katılımcılar,

Hanımfendiler, Beyefendiler,

Öncelikle ikinci bölge toplantısına hoş geldiniz diyor, sizleri en içten duygularıyla saygıyla selamlıyorum.

Bu toplantının da birincisi gibi verimli ve başarılı geçmesini temenni ediyorum.

Bilindiği üzere her şey zıddıyla bilinir. Çoğu kez bir şeyi ne olduğundan ziyade ne olmadığından hareketle tanımlarız.

Medeniyet havzamızda adalet kavramı da onun zıddı olan zulüm üzerinden tanımlanmıştır. Mevlâna bu tanımı çok güzel yapmıştır. Ona göre adalet her şeyi yerli yerine, zulüm ise bir şeyi ait olmadığı yere koymaktır. Bu nedenle ağaca su vermek adalet, dikene su vermek ise zulümdür.

Adalet hakkı sahibine teslim etmek, zulüm ise hakkı ihlal etmektir. Mevlâna'nın ifadesiyle adalet gönül huzuru, zulüm ise vicdan azabı getirir.

Adalet-zulüm zıtlığı hemen tüm siyasetnameler ve nasihatnamelerde yer almıştır. Daha önemlisi devletin adil olması, halkına zulmetmemesi gerektiği yönündeki düşünceler zamanla kurumsallaşmıştır. Başka bir ifadeyle zulme ve haksızlığa uğrayanlar bunu şikâyet konusu etmiş ve adalet arayışında olmuşlardır.

Nitekim tarih boyunca hüküm süren Türk ve İslam devletlerinde hakları ihlal edilenlerin şikâyetlerinin dinlendiği ve adaletin tesis edildiği divanların kurulduğu bilinmektedir. Bunlardan biri olan Dîvân-ı Mezâlim ya da mezalim mahkemesi, adı üzerinde, zulme uğrayanların şikâyetlerini ilettikleri ve adaletin tecellisi için başvurdukları bir yüksek mahkeme olarak görev yapmıştır.¹

Osmanlı Devleti'nde aynı vazifeyi Dîvân-ı Hümâyun ve diğer divanlar görmüştür. İmparatorluğun her tarafından hakları ihlal edilenler şikâyetlerini bu kurumlara göndermiş, verilen kararlar şikâyet defterlerine kaydedilmiştir. Bu şikâyetler arasında mülkiyet hakkı ihlalinden yargı kararının uygulanmamasına kadar muhtelif konular bulunmaktadır.²

Değerli Katılımcılar,

Aslında güneşin altında yeni bir şey yok. Kurumların yapısı ve şekli değişmekle birlikte, yapılan işin esası süreklilik arz etmektedir. Dün Dîvân-ı Mezâlimin ve Dîvân-ı Hümâyunun yaptığı bugün bireysel başvuruları inceleyen Anayasa Mahkemesi yapmaktadır.

Ancak önceki divanlardan farklı olarak Anayasa Mahkemesi inanılmaz bir şikâyet sayısı ile karşı karşıyadır. Hemen her toplantıda iş yükünden bahsetmek gerçekten bizim açımızdan hoş olmayan bir durum. Şikâyetten şikâyet ettiğimiz sanılmasın. Ancak bireysel başvurudaki sorunu tespit için iş yükünü ifade etmek bir zorunluluktur.

14 Şubat'ta İstanbul'da yaptığımız bölge toplantısından bugüne iş yükünde durum maalesef daha da vahim hâle gelmiştir. O tarihte derdest bireysel başvuru 66 bin civarındaydı. Neredeyse 40 gün sonra, bugün itibarıyla başvuru sayısı 90 bine ulaşmış durumdadır.

Bu sayının endişe verici olduğu ortadadır. Doğrusu dünyada bizim dışımızda bu kadar başvuruyla uğraşan bir anayasa mahkemesi de insan hakları mahkemesi de bulunmamaktadır.

Hızla artan iş yükü maalesef bireysel başvuru kurumunu felç etme potansiyeli taşımaktadır. Bu nedenle bireysel başvurunun geleceğinin iş yükünün azaltılmasına bağlı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bunun için Anayasa Mahkemesi kararlarında sıklıkla vurgulanan üç hususun çok iyi anlaşılması ve uygulanması gerektiğini düşünüyorum.

Birincisi istinaf ya da temyiz incelemesi sonrasında kesinleşen kararlardan sonra yapılan başvuruların hatırı sayılır bir kısmı kanun yolu şikâyetleridir. Mevcut başvuruların yüzde 75'i adil yargılanma hakkına ilişkin şikâyetleri içermektedir. Bunların da yaklaşık yüzde 90'ı makul süre ve/veya kanun yolu şikâyetidir.

Belirtmek gerekir ki yargılama sürecinde herhangi bir hakkın ihlal edildiği gösterilmeden sadece kararın yanlış, haksız ve adaletsiz olduğu yönündeki şikâyetler kural olarak bireysel başvuru kapsamında değildir. Nitekim şu ana kadar sonuçlanan adil yargılanma hakkı şikâyetlerinin yaklaşık yüzde 60'ı kanun yolu şikâyeti olduğundan açıkça dayanaktan yoksunluk gerekçesiyle kabul edilemez bulunmuştur.

Her vesileyle belirttiğimiz üzere bireysel başvuru bir temyiz yolu, Anayasa Mahkemesi de bir süper temyiz mercii değildir. Bireysel başvuru yolunu kullanacak olan başvurucuların bunu unutmaması gerekir.

İkinci olarak başvuru sayısının azaltılması, ihlal kaynaklarının kurutulmasına bağlıdır. Bu kapsamda devletin temel hak ve özgürlüklerin korunmasına yönelik negatif ve pozitif yükümlülükleri, başka bir ifadeyle yapmaması ve yapması gerekenler vardır. Sözelimi hukuka aykırı güç kullanımı da bir ölüm veya yaralama olayı üzerine sorumluların tespitine ve cezalandırılmasına yönelik etkili bir soruşturma yürütülmemesi de hak ihlaline neden olabilmektedir. Bu sebeple yükümlülükler konusunda özenli davranılması başvuru ve ihlal sayılarını azaltacaktır.

Üçüncü olarak bireysel başvurunun başarısı verilen ihlal kararlarının etkili bir şekilde uygulanmasına bağlıdır. Burada münferit başvurularda başvuruçunun somut zararının giderilmesini kastetmiyorum. Bu zaten verilen ihlalin doğal sonucu, kararın subjektif etkisidir.

Bundan daha önemlisi bireysel başvurunun objektif etkisinin hayata geçirilmesidir. Başka bir ifadeyle idarenin, yasama, yürütme ve yargı organlarının ihlal kararlarında ortaya konan temel ilke ve esasları uygulamaları, yeni hak ihlallerinin önlenmesi bakımından bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu noktada ihlalin kaynağına göre idareye, yargıya ve yasama organına çok büyük görevler düşmektedir. İdarenin ve mahkemelerin ihlal kararlarındaki değerlendirmeleri dikkate alarak, yeni başvuruların yapılmasını beklemeden ihlale yol açmayacak şekilde karar vermeleri çok önemlidir.

İhlalin kanundan kaynaklandığı veya norm denetiminde temel hakları ihlal ettiği için bir kanun hükmünün iptal edildiği durumlarda da yasama organının hızla harekete geçmesi elzemdir. İhlali ve Anayasa'ya aykırılığı giderecek yönde zaman kaybetmeden yapılan bir yasal düzenleme yeni ihlallerin ortaya çıkmasını önleyecektir.

Değerli Katılımcılar,

Son olarak bir hususu vurgulayarak konuşmamı tamamlamak istiyorum. Bireysel başvuru Türk hukuk tarihinde yapılmış en önemli reformlardan biridir. Bu hak arama yolunun 10 yıllık uygulaması da insanımızın hak ve özgürlüklerinin korunmasında hayati bir rol oynadığını göstermektedir.

Bu sebeple bu kurumu yaşatmak ve gelecek kuşaklara etkili bir hak arama yolu olarak bırakmak, hem Dîvân-ı Mezâlîmi ve Dîvân-ı Hümâyunu kurumsallaştıran ecdadımıza hem de gelecek nesillere karşı ortak sorumluluğumuzdur.

Bu duygu ve düşüncelerle toplantımızın verimli geçmesini diliyor, emeği geçen herkese, sunumları ve yorumlarıyla katkı yapacak olan tüm katılımcılara şükranlarımı sunuyorum.

Ayrıca bu gazi şehrimizde misafirperverliklerini esirgemeyen Sayın Valimize, Sayın Belediye Başkanımıza, Sayın Başsavcımıza, istinaf mahkemelerinin Değerli Başkan, Başsavcı ve üyelerine ve tüm yargı mensuplarımıza teşekkür ediyorum.

Hepinize sağlık ve afiyet diliyorum. Sağ olun, var olun.

Zühtü ARSLAN
Anayasa Mahkemesi Başkanı

¹ Mehmet Şeker, *Memlûklerde Divânü'l-Mezâlim (1250-1517)*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2020), s.104.

² Bkz. Murat Tuğluca, *XVII. Yüzyıl Sonu Şikâyet Defterlerine Göre Osmanlı Devlet-Toplum İlişkisinde Şikâyet Mekanizması ve İşleyiş Biçimi*, (Ankara: TTK Yayınları, 2020).